

VANEMATE KÜLADE NIMEDEST

J. Kuum

Vanemate külade kujunemise algusest Eestis on möödunud 3000 aastat, mida tänuväärselt tähistab ka põllumajandusajakiri *Maakodu*. Külad tekkisid juba ammu enne Kristuse sünniaega, seega enne meie ajaarvamise algust, kui siin elavad eestlased olid veel kirjaoskamatud ning ei saanud seetõttu üles kirjutada ei enda ega küla nime. Kohalikud kirjalikud allikad külade nimede kohta algavad alles 13. sajandiga (Taani Hindamisraamat, Henriku Liivimaa kroonika, dokumendid), kus siinse maa vallutanud võõramaalased (sakslased, taanlased jt.) kirjutasid esmakordselt külade nimesid ning tegid seda põhiliselt eestlastelt kuuldu põhjal. Eestlaste endi kirjaoskus levis märksa hiljem. Juba muinasajal olid nii küladel kui ka selle elanikel eestlaste poolt pandud eesti nimed olemas. Kuid millised olid tollel ajal külade ja inimeste nimed, seda me kahjuks otseselt ei tea. Siin elanud inimeste kohta saame kaudset teavet vaid *vere*-lõpuliste sugukonna ja suurpere külade nime ees olevast täiendsõnast, mis kujutab endast tavaliselt sugukonna või küla vanema nime (vt. *Agraarteadus*, 1992, nr. 1/2, lk. 85...88, *Maakodu*, 1997, nr. 6, lk. 4...5). Kuigi nimesid kirjutasid eesti keelt mitteoskavad võõramaalased, kirjutasid nad neid vähemalt sellistena, nagu eestlaste kõnest kuulsid.

Suurem osa toponüümikateadlasi on arvanud, et ühed vanemad külad on *vere*-lõpulise nimega, mis on tekkinud juba enne 13. sajandit (P. Alvre jt.). Et neid nimesid kirjutasid võõrad mitmetelt eri maadelt, siis kirjutati küla nime lõpp *-vere* ka erinevalt. Nii on see taanlaste poolt (Põhja-Eestis) enamasti *-uere*, *-uerae*, *-veir* jm. ning sakslastel *-fer*, *-uer*, *-wer*, *-uere* jm. (tabel 1). Sõna ees olev täiendsõna tähistab aga harilikult sugukonna või küla vanema nime (näit. *Tidufer*, *Taliver*, *Randeuere* jt.). Tabelis 1 on toodud osa *vere*-lõpulisi külanimesid, mis on meil avaldatud *Riigi Teatajas* (nr. 95/96 31. detsembril 1997). Külade nimedest paremaks arusaamiseks ja eriti nende täiendsõnas peituvast inimese nime parema ettekujutuse saamiseks peame tundma ka esimesi võõrkeelseid nimekujusid, nagu Kärevere, 1564. a. *Kerrefer*; Ruunavere, 1452. a. *Runnevar*; Randvere, 1397. a. *Randeuere*; Rootsivere, 1345. a. *Rozeuer*; Soomevere, 1583. a. *Sumowier*; Venevere, 1583. a. *Wenowier* jne. Nähtavasti on lõpusajanditel külanimede täiendsõnu muudetud siin elanud eestlaste endi poolt meile lihtsalt suupärasteks, nagu *Kerre* asemel *Käre*, *Runne* – Ruuna, *Rande* – Rand, *Roze* – Rootsi, *Sumo* – Soome, *Veno* – Vene jne. Arvatavasti on nende külanimede täiendsõnades peituvad inimeste nimed (*Kerre*, *Runne*, *Rande* jt.) olnud meil kasutusel enne 13. sajandit, mille kohta kahjuks muud teavet pole.

Märkimisväärne on ka see, et praeguse Rakvere linna asemel oli enne 13. sajandit vana küla Rakvere – *Raekaevaer* (ENSV ajalugu I, 1955, lk. 368). 16. sajandil oli juba *Rackfer*. Rakvere Vallimäel asus muinaslinnus Tarvanpea, mida esimest korda mainiti aastal 1252 ning nimetati seda *Wesenbergh* (arvatavasti alamsaksa *wesende*, *wesent* 'tarvas', mis andis ka Rakvere linnale saksakeelse nime *Wesenberg*).

Kui suur oli Eestis külade arv muinasajal, selle kohta andmed puuduvad, kuid 1970. a. oli meil 7023 küla ja asundust ning 1988. a. oli külasid 3274 (*EE*, 1990, 5, lk. 326). Praegu on külade arv Eestis 4319, millest *vere*-lõpulise nimega 245 (*Riigi Teataja*, 1997, nr. 96/96). Paljud endised külad on nüüdsest külanimistust kustutatud, kuid minevikus on nad andnud paljudele inimestele nime (tabel 2).

Eestis püsisid suurpere ja külakogukond mõningal määral veel 19. sajandini. Kuigi iga talu moodustas ammu iseseisva majandusüksuse, säilisid külakogukonna sugemetest mitmel pool veel küla ühised karja- ja heinamaad, ühiseid küsimusi (karjase palkamist, heinamaa jaotamist, tüliasju) otsustasid peremeeste koosolekud, tuleõnnetuste ühine abistamine, talgud jm. (*EE*, 1989, 4, lk. 622).

Läbikäidud 3000 aasta kestel on olnud külade nimed pidevas muutumises. Nii on olnud Viljandimaal asuvas Suure-Jaani valla Tällavere külal nimed: Taalivere → Taliver → Talivere → Talifer → Tellefer → Tällevere → Tällivere → Laasikmäe → Tällevere. Tabelis 1 toodud külanimede praegu teadaolev võõrkeeles esmakordne kirjutamise aasta ja nimekuju on toodud peamiselt kirjanduse (*ENE*, 1968...1976, 1...8 jt.) põhjal.

Tabel 1. Vanade külade nimed ja nende esmane kirjutamine

Küla nimi praegu	Esmase kirjutamise		Küla asukoht		Sellest nimi inimesele
	aeg	nimetus	maakond	vald	
Alavere	1241	<i>Alauerae</i>	Harju	Anija	Ala, Aala
Palvere	1241	<i>Paltauerae</i>	"	Kose	Palta
Kanavere	14. saj.	<i>Kannever</i>	"	"	Kanne
Igavere	1283	<i>Ygeteveri</i>	"	Raasiku	Igete
Randvere	1397	<i>Randeure</i>	"	Viimsi	Rande
Tärivera	1330	<i>Therpeneuere</i>	Ida-Viru	Iisaku	Terpe, Teeri
Vasavere	1241	<i>Walsavaerae</i>	"	Illuka	Valsa, Vassa
Edivere	1241	<i>Ettiaurae</i>	"	"	Eedi, Etti
Auvere	1489	<i>Ameveir</i>	"	Vaivara	Aame
Nõmavere	1599	<i>Mamaver</i>	Jõgeva	Põltsamaa	Mama, Meme
Mällikvere	1599	<i>Mälestwer</i>	"	"	Maale, Male
Paduvere	1599	<i>Padower</i>	"	Jõgeva	Paado, Pado
Mullavere	1241	<i>Maleiafer</i>	"	Palamuse	Malei, Maleia
Kaivere	1473	<i>Kayver</i>	"	"	Kaia, Kai, Kaie
Imavere	1454	<i>Immaver</i>	Järva	Imavere	Imma, Emma
Reinevere	1224	<i>Reineveri</i>	"	Ambla	Rein, Reinu
Sargvere	1564	<i>Sargefer</i>	"	Padise	Sarge
Kärevere	1564	<i>Kerrefer</i>	"	Oisu	Kerre
Rutikvere	1514	<i>Ruttigkeveren</i>	"	Koigi	Rutike, Rutt
Villevere	1583	<i>Wielower</i>	"	Kabala	Villu, Viilo
Salevere	1270	<i>Saltovere</i>	Lääne	Hanila	Salto, Saale
Palivere	1493	<i>Pallever</i>	"	Taebla	Palli, Palle
Annikvere	1241	<i>Andikewaerae</i>	Lääne-Viru	Vihula	Andike, Anni
Koeravere	1241	<i>Corauere</i>	"	Vinni	Koora
Paasvere	1241	<i>Pasyseuerae</i>	"	Laekvere	Paisse
Villakvere	1241	<i>Viliacaueri</i>	"	Rakke	Villak, Viilia
Pärivera	1601	<i>Perifer</i>	Pärnu	Are	Peri, Peeri
Pööravere	1601	<i>Perrauer</i>	"	Halinga	Perra
Viluvare	1504	<i>Willover</i>	"	Vändra	Villu, Viilu
Randvere	1408	<i>Randever</i>	Saare	Laimjala	Rande
Naelavere	1582	<i>Nalaver</i>	Tartu	Alatskivi	Nala
Kärevere	1295	<i>Kyrivere</i>	"	Laeva	Kiiri
Väägvare	1582	<i>Woikfer</i>	"	Tartu	Voik, Voika
Igavere	1220	<i>Igeteveri</i>	"	"	Igate, Igete
Tällavere	1583	<i>Taliwer</i>	Viljandi	Suure-Jaani	Taali
Sürgavere	1583	<i>Surgauer</i>	"	"	Surga
Mustivere	1599	<i>Mystywer</i>	"	Pärsti	Musti
Venevere	1583	<i>Wenowier</i>	"	Kõo	Venno, Veno
Soomevere	1583	<i>Sumowier</i>	"	"	Sumo
Kärevere	1599	<i>Kierewer</i>	"	Olustvere	Kiire, Kiiri
Koksvere	1599	<i>Kokoswer</i>	"	Kõo	Koko, Koksi
Kobruvere	1599	<i>Kobrower</i>	"	Vastemõisa	Kobro

Tabel 2. Mõni likvideerunud küla

Küla nimi	Asukoht		Sellest nimi inimesele
Ellivere	Virumaa	Väike-Maarja	Elli
Allivere	Järva	Vajangu	Alli, Aili
Kallivere	Virumaa	Narva	Kalli
Lillevere	Harjumaa	Jõelähtme	Lille, Lilli
Mälivere	Harjumaa	Kohila	Mäli, Mälli
Uduvere	Saare	Kuressaare	Uudu
Urevere	Lääne	Kullamaa	Ure
Rutavere	Pärnu	Paikuse	Ruuta, Rutt
Kirivere	Tartu	Sadala	Kiiri
Kullavere	Tartu	Voore	Kulla
Lembevere	Tartu	Konguta	Lembe, Lemme
Engevere	Tartu	Raadi	Enge
Ainavere	Tartu	Saare	Aina, Aino
Pilustvere	Viljandi	Viljandi	Pillu, Pille